

pieter

Een week voor de verkiezingen, net voor Pieter Omtzigt de hoofdrolspeler werd in een media-politieke rel over 'de poppetjes', sprak Albert Jan Kruiter van het Instituut voor Publieke Waarden met hem over de inhoud die hij voorstaat. Wat is er mis met een systeem waarin zoiets als de toeslagenaffaire heeft kunnen ontstaan?

INTERVIEW

CDA-Kamerlid Pieter Omtzigt

‘De overheid streeft ernaar zo min mogelijk verantwoordelijk te zijn’

Tekst Albert Jan Kruijer
Fotografie Ruud Janssen

De verkiezingen zijn achter de rug. CDA en SP wonnen niet, terwijl hun afgevaardigden Pieter Omtzigt en Renske Leijten in de toeslagenaffaire toch op zeer overtuigende wijze het disfunctioneren van de Belastingdienst hadden aangetoond en het kabinet was afgetreden. Interesseerde het de kiezer niet?

Daarna ontstond in de verkennende fase na de verkiezingen een enorme vertrouwenscrisis waarin Omtzigt de afwezige hoofdrolspeler was.

Ik sprak Omtzigt de week voor de verkiezingen om verder te kijken dan de waan van de dag.

Politiek-bestuurlijke crisis

Omtzigt schreef *Een nieuw sociaal contract*, en liet zien wat volksvertegenwoordiging vermag. Zelf deed ik de afgelopen jaren onderzoek naar het snijvlak tussen bureaucratie en democratie. Beiden werden we gehoord door de commissie-Bosman, die onderzoek deed naar het verlies van de

menselijke maat bij uitvoeringsorganisaties.

‘Door covid-19 zitten we momenteel in de grootste crisis sinds de tweede wereldoorlog,’ trapt Omtzigt af. ‘Een medische crisis, maar ook een sociale crisis, een economische crisis en een onderwijscrisis. Daarnaast zijn er twee grote problemen waar we het allemaal over eens zijn: de volkshuisvesting en de relatie tussen overheid en burger. En er zijn kwesties waar we over debatteren, zoals klimaat en migratie.

In een normale democratie zouden politici gedwongen worden om met plannen te komen, en zouden ze door journalisten bevraagd worden op hun beloftes uit het verleden: de vorige keer beloofde u ook al meer huizen te gaan bouwen, maar het woningtekort is opgelopen. Wat is er misgegaan met uw oplossing? Waarom zou het nu wel gaan werken? En welke pijnlijke keuzes gaat u maken? Gaat u een miljoen woning bouwen zonder in te grijpen in het landschap? Hoe gaat u dat doen?

Gaat u een nieuwe stad bouwen? Wilt u meer hoogbouw? Gaat u gemeentes dwingen?’

Waarom worden de belangrijkste problemen niet uitgebreid besproken?

‘Dat komt door de politiek-bestuurlijke crisis in Nederland. Journalisten vinden niets leuker dan ophef. En dat is een heel ander speelveld. Neem de problemen die ik net noemde. In een volwassen democratie zou je daar op dit moment een politiek debat over voeren. Maar dat gebeurt te weinig.’

De Franse filosoof Claude Lefort (1924-2010) maakte een onderscheid tussen *le politique* (de politiek) en *la politique* (het politieke). De politiek gaat over wat wij partijpolitiek zouden noemen. Het spel. De poppetjes. Wie wint de verkiezingen. Het politieke gaat over de grote maatschappelijke vraagstukken. Maar juist die partijpolitieke kwesties trekken veel media-aandacht.

Daarom groeien politieke problemen en maatschappelijke problemen steeds verder uit elkaar. De Spaanse socioloog Manuel Castells voegde daar het begrip *mediapolitics* aan toe. Politici en journalisten worden steeds afhankelijker van elkaar. Journalisten hebben kijkcijfers nodig en politici kiezers. Dus wordt de tv-studio een belangrijke plek voor de politiek dan het parlement. Dat versterkt het mechanisme dat Lefort beschrijft.

‘Politieke partijen waren vroeger ideeën-machines en machtsmachines. Door het verlies van hun wortels in de samenleving zijn het nu vooral machtsmachines. De ideeënarmoede is een van de meest nijpende dingen. De politiek wordt ook niet meer inhoudelijk bevraagd door de media en heeft zelf ook niet door dat ze een probleem heeft.’

Hadden we het niet al veel langer over die maatschappelijke problemen moeten hebben? Sociale grondrechten zijn verankerd in de Grondwet. Wonen staat daar ook tussen. Is het niet gewoon een grondwettelijke taak om daar mee aan de slag te gaan?

‘Ja. Ik vind ook dat we dat veel serieuzer moeten nemen, maar zolang we artikel 120 (de rechter mag niet beoordelen of wetten en verdragen in overeenstemming zijn met de Grondwet, AJK) in de Grondwet laten staan, blijft die Grondwet een soort lijst met goede voornemens.’

Als in een geloofsbelijdenis zonder praktische consequenties?

‘Voor onze grondrechten vallen we terug op het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM). Elke rechter in Nederland mag toetsen aan het EVRM. Daarnaast kun je de gang naar het Europees hof maken. Maar dat duurt heel lang. En *delayed justice is no justice*. En dan hebben we dus een Grondwet en dan denken wij dat we problemen oplossen door ze in de Grondwet te zetten, waar de Tweede Kamer zich niet altijd aan houdt. Dan is er maar één oplossing en dat is ergens een formele en afdwingbare toetsing aan de Grondwet beleggen.’

Dus om de Grondwet weer tot leven te wekken hebben we een soort grondwettelijk hof nodig?

‘Ja. Ik zou vooral voor toetsing aan de klassieke grondrechten zijn. Daarnaast zouden de interbestuurlijke verhoudingen getoetst moeten worden. Denk hierbij aan het recht van een Kamerlid op informatie en documenten, artikel 68 van de grondwet.

Het toetsen aan de sociale grondrechten is ingewikkelder. De overheid moet bijvoorbeeld huisvesting, onderwijs en bestaanszekerheid *bevorderen*. Dat is te vaag. Daar kun je dus moeilijk op toetsen. Het gaat niet om bevorderen maar of je wel of niet een huis krijgt.’

Krachteloos

‘Dit is een heel raar land,’ zegt Omtzigt. ‘We hebben een vlag, een volkslied, een taal en een grondwet. Dat zou ons kunnen binden. Maar we kunnen er jaren over discussiëren of die vlag in de nationale vergaderzaal getoond mag worden. Dan het volkslied. Ik zal echt niet voorstellen om het dagelijks te zingen terwijl de vlag gehezen wordt, maar dat we het er nu nog over hebben of het tot het curriculum zou moeten behoren om het eerste couplet van het volkslied te kennen... *Get lost*.

Dan de taal. Taal is wat onze staat unificeert. Dat het dan nog een discussie is of we die taal aan de universiteit moeten spreken... Als je je taal niet gebruikt voor je eigen wetenschap, dan eindig je met een tweederangs taal. Alle nationale symbolen en dingen die een land tot een natiestaat maken, hebben we in Nederland krachteloos gemaakt. De vlag vinden we moeilijk, het volkslied irrelevant, de taal verwaarlozen we. Over de Grondwet hebben we het gehad.’

Zijn we ooit wél zo’n natiestaat geweest?

‘De Nederlandse staat is heel raar. Die is in staat om de helft van jouw inkomen in te nemen en je ’s avonds na negen uur op te sluiten in je eigen huis. De staat grijpt verregaand en diepgaand in jouw persoonlijke leven in. Er bestaat dus een relatie tussen de staat en de individuele burger.

Alles wordt op afstand gezet 'Het pseudo-maatschappelijk
middenveld moet de moeilijkste klussen oplossen.'

Maar er is ook een bindmiddel nodig. Een soort gemeenschappelijke visie waar we met z’n allen naartoe moeten. Er is geen bedrijf, geen school, geen krant die bestaat zonder een basaal idee te hebben van waarvoor ze ongeveer bedoeld zijn. En dat kunnen heel banale dingen zijn. Een ziekenhuis is er om mensen beter te maken. De post om post rond te brengen. Het hoeft niet hoogdravend te zijn. Maar juist die discussie over waarom zijn wij hier en wat hebben we samen te doen, die gaan wij uit de weg.’

In je boek ga je in op de rol van planbureaus.
‘We hebben de politieke problemen die jij onder *la politique* schaaft plat gemaakt door er het poldermodel overheen te gooien, met grote akkoorden waarmee die problemen gedepolitiseerd worden. Terwijl het een politieke vraag is of je, bijvoorbeeld bij de klimaattafels, de afdeling nucleaire energie aan tafel laat of niet. Dat is een vraag die de politiek moet beantwoorden. Is nucleaire energie een begaanbaar pad of niet? Daar moet je over debatteren. Maar dat moet je niet laten afhangen van wie er aan tafel mag zitten.’

In de politiek is het de gewoonte om de werkelijkheid als een complexe weergave van het model te zien, in plaats van het model als een vereenvoudigde weergave van de werkelijkheid.
‘Ja. En er zit heel veel níét in de modellen. Maar alles wat in de modellen past, gaan we doen. Dat zien we bij de economie, de koopkracht, de coronacrisis, het stikstofbeleid... We zijn bijvoorbeeld heel technocratisch bezig om alles in koopkrachtmodellen en CPB-modellen te vangen. En dan hebben we het over kansrijk belastingbeleid en kansrijk arbeidsmarktbeleid. Dat is dan beleid dat het goed doet in de modellen. Niet zozeer in de werkelijkheid. Politici selecteren uit die planbijbels hun programma. Anders kunnen ze niet door het CPB-hoepeltje springen. Maar modellen zijn een hulpmiddel voor als je een idee hebt. Nu is het model leidend voor ideeën

van politici. Dat draagt er niet toe bij dat we het debat over maatschappelijke kwesties voeren. Of het werkt of niet is overigens niet relevant. Als jij op dit moment het beleid wilt bepalen, moet je zorgen dat je degene bent die de modellen bepaalt. En lobbyisten weten dat, dus die praten met die mensen. De modellen rondom elektrisch rijden zullen het subsidiebeleid voor elektrisch rijden bepalen. Dus als je Nederland wilt veranderen, moet je tegenwoordig niet de politiek ingaan, maar moet je het econometrisch model schrijven dat het beleid bepaalt.’

Wat heeft die technocratie voor consequenties voor de democratie enerzijds en de uitvoering van beleid anderzijds?
‘Er is een wanverhouding ontstaan. Neem de problemen met de sociale zekerheid en belastingen. Je hoeft geen fiscalist te zijn om te zien dat bepaalde delen van het belastingstelsel op hun laatste benen lopen vanwege de uitvoeringscomplexiteit. Het is voor de burgers niet meer te volgen. Overigens ken ik genoeg bewindspersonen die hun eigen wet- en regelgeving ook niet kennen, maar er wel mee interveniëren, met grote en soms rampzalige gevolgen voor een burger of een bedrijf. We hebben in Nederland helemaal geen denktank over de toekomst van de sociale zekerheid en de belastingen. Waarom zetten we niet tien knappe koppen bij elkaar die dit soort problemen open in kaart kunnen brengen zonder al te veel taboes en kunnen beschrijven wat er gebeurt?’

In je boek heb je het over een nieuw sociaal contract. We hebben de overheidskant van dat contract al een beetje verkend. Maar Nederland heeft zeker in vergelijking met de landen om ons heen altijd gedreven op het middenveld. Tussen staat en individu hadden wij altijd een buffer: de polder en het poldermodel. Na de verzuiling stonden staat en individu voor het eerst tegenover elkaar. In anderen landen, zoals Frankrijk, was dat al veel langer zo.
‘Exact. Sterker nog, het middenveld is verschoven van het hokje samenleving naar het

hokje overheid. Veel middenveldorganisaties zijn een verlengstuk van de staat geworden. Die verenigingen waren ooit van de samenleving, van de burger. Sommigen zijn dat nog. Maar veel zijn al in de overheidsfuik gezwommen. De voedselbanken bijvoorbeeld zwemmen nu langzaam de fuik in. De sociale diensten zullen zich steeds intensiever gaan bemoeien met wie er wel en geen voedselpakketten krijgen.’

Dan wordt de overheid een free rider op het middenveld?
‘Nee, je krijgt iets dat nog veel enger is. Voor de regering is dat pseudo-maatschappelijk middenveld heel aantrekkelijk. Omdat zij niet verantwoordelijk is voor de fouten die daar gemaakt worden. Alles wordt op afstand gezet. Dat middenveld is geen onderdeel van de rijksdienst. De subsidierelatie kan elk moment gestopt worden. Door het op afstand te plaatsten, is er een politiek zwart gat ontstaan in Nederland. Maar dat pseudo-maatschappelijk middenveld moet over het algemeen wel de moeilijkste klussen oplossen. Het is voor een staat heel aantrekkelijk om dergelijke organisaties op afstand te zetten. Dan zit de ministeriele verantwoordelijkheid je ook minder in de weg.’

Dus het doel van de staat lijkt niet om zo effectief mogelijk maatschappelijke problemen op te lossen, maar om er zo min mogelijk verantwoordelijk voor te zijn?
‘Ja. Dat is wat er op dit moment de facto gebeurt. En de hijgerigheid en de ophef betekenen dat ieder incident wordt uitvergroot. Zo zijn we er bijvoorbeeld bijna in geslaagd om het hele TBS-systeem kapot te krijgen door elk incident in de krant te zetten. Vervolgens hebben we laten gebeuren dat de inspectie wel rapporten over eenvoudige zaken mag schrijven, maar dat rapporten over ingewikkelde zaken in de la verdwijnen.

Dus we plaatsten op afstand en we informeren onszelf er slecht over. Dat is natuurlijk desastreus voor je lerend vermogen. Dat wordt weggeramd uit onze ambtelijke dienst.’

‘Het eerste wat er in bestuurlijk Nederland gebeurt, is zorgen dat er niet één iemand verantwoordelijk is voor het probleem. Dat zit heel diep in onze polderende rijksdienst.’

Zonder dat die polder nog verbonden is aan de samenleving. Net als politieke partijen, is ook de polder ontworfeld.
‘Kijk, enige mate van afhankelijkheid is niet erg voor gesubsidieerde middenveldorganisaties en aantrekkelijk voor de overheid. Maar totale afhankelijk is desastreus. Daarmee knipt de overheid de verbintenis tussen organisatie en achterban door. Waar heb jij in deze coronacrisis bijvoorbeeld de patiëntenfederatie gehoord? Daar werken tientallen mensen. Maar ze kunnen totaal geen vuist maken. Dus iedereen met een grote mond in een praatprogramma dringt voor bij de vaccinaties. Maar die chronisch zieke ouders, die hun kinderen thuisonderwijs geven, die bang zijn om naar buiten te gaan, die al een jaar thuis zitten. Die hebben bijna niemand in de praatprogramma’s zitten. Daar ontstaat maatschappelijk schade. Omdat degenen die minder hard kunnen roepen achter aan gezet worden in de lijst.’

De brancheorganisatie houdt de illusie richting haar achterban in stand dat ze draagvlak heeft bij de minister. En de minister houdt richting de Kamer de illusie in stand dat hij draagvlak heeft in de polder.
‘Ja, we houden onszelf voor de gek. We subsidiëren het maatschappelijk middenveld wel, maar maken het daarmee dus ook afhankelijk. Of je subsidieert juist per ongeluk organisaties die niet in een rechtsstaat thuishoren. Je zult dus moeten gaan werken met een *charity board* die daarop

hokje overheid. Veel middenveldorganisaties zijn een verlengstuk van de staat geworden. Die verenigingen waren ooit van de samenleving, van de burger. Sommigen zijn dat nog. Maar veel zijn al in de overheidsfuik gezwommen. De voedselbanken bijvoorbeeld zwemmen nu langzaam de fuik in. De sociale diensten zullen zich steeds intensiever gaan bemoeien met wie er wel en geen voedselpakketten krijgen.’

Dan wordt de overheid een free rider op het middenveld?
‘Nee, je krijgt iets dat nog veel enger is. Voor de regering is dat pseudo-maatschappelijk middenveld heel aantrekkelijk. Omdat zij niet verantwoordelijk is voor de fouten die daar gemaakt worden. Alles wordt op afstand gezet. Dat middenveld is geen onderdeel van de rijksdienst. De subsidierelatie kan elk moment gestopt worden. Door het op afstand te plaatsten, is er een politiek zwart gat ontstaan in Nederland. Maar dat pseudo-maatschappelijk middenveld moet over het algemeen wel de moeilijkste klussen oplossen. Het is voor een staat heel aantrekkelijk om dergelijke organisaties op afstand te zetten. Dan zit de ministeriele verantwoordelijkheid je ook minder in de weg.’

Dus het doel van de staat lijkt niet om zo effectief mogelijk maatschappelijke problemen op te lossen, maar om er zo min mogelijk verantwoordelijk voor te zijn?
‘Ja. Dat is wat er op dit moment de facto gebeurt. En de hijgerigheid en de ophef betekenen dat ieder incident wordt uitvergroot. Zo zijn we er bijvoorbeeld bijna in geslaagd om het hele TBS-systeem kapot te krijgen door elk incident in de krant te zetten. Vervolgens hebben we laten gebeuren dat de inspectie wel rapporten over eenvoudige zaken mag schrijven, maar dat rapporten over ingewikkelde zaken in de la verdwijnen.

Dus we plaatsten op afstand en we informeren onszelf er slecht over. Dat is natuurlijk desastreus voor je lerend vermogen. Dat wordt weggeramd uit onze ambtelijke dienst.’

In de afhankelijkheid van subsidies en het ‘op afstand plaatsen’ zit ook het verdampen van tegenmacht.
‘Nou, het eerste wat verdampt in Nederland is een heldere verantwoordelijkheidsverdeling. In een normale organisatie weet je wie verantwoordelijk is voor een bepaalde taak, een leraar is er bijvoorbeeld verantwoordelijk voor dat jouw kind veilig in de klas zit. Maar het eerste wat er in bestuurlijk Nederland gebeurt, is zorgen dat er niet één iemand verantwoordelijk is voor het probleem. Dat zit heel diep in onze polderende rijksdienst.’

Zonder dat die polder nog verbonden is aan de samenleving. Net als politieke partijen, is ook de polder ontworfeld.
‘Kijk, enige mate van afhankelijkheid is niet erg voor gesubsidieerde middenveldorganisaties en aantrekkelijk voor de overheid. Maar totale afhankelijk is desastreus. Daarmee knipt de overheid de verbintenis tussen organisatie en achterban door. Waar heb jij in deze coronacrisis bijvoorbeeld de patiëntenfederatie gehoord? Daar werken tientallen mensen. Maar ze kunnen totaal geen vuist maken. Dus iedereen met een grote mond in een praatprogramma dringt voor bij de vaccinaties. Maar die chronisch zieke ouders, die hun kinderen thuisonderwijs geven, die bang zijn om naar buiten te gaan, die al een jaar thuis zitten. Die hebben bijna niemand in de praatprogramma’s zitten. Daar ontstaat maatschappelijk schade. Omdat degenen die minder hard kunnen roepen achter aan gezet worden in de lijst.’

De brancheorganisatie houdt de illusie richting haar achterban in stand dat ze draagvlak heeft bij de minister. En de minister houdt richting de Kamer de illusie in stand dat hij draagvlak heeft in de polder.
‘Ja, we houden onszelf voor de gek. We subsidiëren het maatschappelijk middenveld wel, maar maken het daarmee dus ook afhankelijk. Of je subsidieert juist per ongeluk organisaties die niet in een rechtsstaat thuishoren. Je zult dus moeten gaan werken met een *charity board* die daarop

'In de modellenwereld is een voorschot heel goed, want je kunt het aanpassen aan het inkomen. Maar in de echte wereld wordt het ongrijpbaar.'

toeziet, bijvoorbeeld op financiering uit onvrije landen of strijdigheid met de grondwet. Dat is een milde staatsinterventie en die moet ook mild zijn omdat het middenveld ook lastig moet kunnen zijn. Je hebt bijvoorbeeld voor- en tegenstanders van abortus. Die horen allebei bij het maatschappelijk middenveld. Je zult beiden moeten faciliteren.'

Daar zit dus ook tegenmacht. Of: daar is die ook verdampt?

'Voor de duidelijkheid, het maatschappelijk middenveld is geen verlengstuk van de overheid. Dat vergeten we al bijna. Het middenveld doet dingen die de overheid nooit zou doen. Met z'n allen het strand opruimen, bijvoorbeeld. Maar het zal ook dingen doen waarvan de overheid denkt: daar heb ik vandaag even geen trek in. Dan is de dat maatschappelijk middenveld hinderlijk. Het wijst de macht op tekortkomingen. En dat betekent dat het ook bescherming moet hebben.

Ik ben voor de Raad van Europa rapporteur Malta geweest en ik ben nu rapporteur Polen. En het maatschappelijk middenveld in Malta en Polen, dat zijn mensen met een lef dat ik hier niet vaak zie. Hier zie ik wel veel *Not In My Backyard*-gedrag over windmolens die mensen niet in hun achtertuin willen, maar echte belangenbehartiging, niet vanuit het eigenbelang maar vanuit het algemeen belang, dat zie je hier minder.'

Hoe gaan we dat herstellen?

'Het begint bij volwassen burgers creëren. In Nederland is alles geëconomiseerd. We hebben geen burgerschapsonderwijs, we hebben geen concept van burgerschap, we hebben geen concept van onze eigen staat.'

Het vormgeven van burgerschap deden we in de zuilen, voor zover we dat expliciet deden.

'Het hele idee van burgerschap is in Nederland totaal onderontwikkeld.'

Dus de ideeënarmoede en het gebrek aan tegenmacht hebben ook te maken met een

gebrek aan burgerschap. Het eigenbelang wordt voor het algemeen belang geplaatst. Dat is desastreus voor de publieke zaak.

'Ja. Het is bijna helemaal verdwenen uit het onderwijs. Uit de zuilen. Uit de samenleving.'

In *The Federalist Papers* (1788), een bundel artikelen over de Amerikaanse Grondwet, schrijft James Madison dat een parlement ook vooral een buffer is tussen het eigenbelang van de kiezer en het algemeen belang van de regering. Als daar niets tussen zou zitten, zou de kiezer het algemeen belang vernietigen, omdat die kiezer toch uiteindelijk uit eigenbelang stemt. De rol van het parlement zou zijn om het eigenbelang van de kiezer te vertalen naar een algemeen belang dat de regering kan behartigen. Daarom was Madison ook tegen politieke partijen. Omdat die het eigenbelang van hun achterban weer op de troon zouden zetten. En dan krijg je populisme en verdedigt niemand meer het algemeen belang.

'Het staat in de Grondwet in artikel 50: ik ben er voor het hele Nederlandse volk. Ik ben er niet alleen voor de CDA-kiezer. Je bent er voor het algemeen belang. Politieke partijen staan niet eens in de Grondwet. En het gebrek aan tegenmacht komt ook omdat we alleen maar praten over hoe goed iemands bedoelingen waren, niet over de resultaten. Maar die ouders zijn in de toeslagenaffaire wel kapot gemaakt, ook al bedoelde je dat niet en heb je buikpijn, je bent er wel voor verantwoordelijk.'

Wat betekent dat voor de uitvoerder van beleid? Zoals de medewerkers van de Belastingdienst? Of de politie?

'Die wordt gillend gek. Net als de burger. Beiden zien dat het niet werkt. Beiden hebben niet de middelen om er iets aan te doen. Waarom denk je dat de AOW en de kinderbijslag zo populair zijn? Omdat iedereen snapt wanneer je het krijgt en als je het gekregen hebt, mag je het houden. Het zijn hele eenvoudige regelingen. Niemand die denkt: moet ik nog een brief krijgen van de SVB? Of later nog iets betalen? Zet dat eens tegenover de toeslagen en de

'De waarde van openheid, van transparantie, de clash van ideeën in de Tweede Kamer, die wordt niet begrepen in Nederland.'

hel waarin je daarmee kan belanden. Dat weet iedereen in Nederland. Alleen houden we daar in het beleid geen rekening mee. Want in het koopkrachtmodel maakt het niet uit of iets een voorschot is, zoals de toeslag, of een subsidie, zoals de AOW. Maar in de praktijk maakt dat heel veel uit. In de modellenwereld is een voorschot heel goed, want je kunt het aanpassen aan het inkomen. Maar in de echte wereld wordt het ongrijpbaar.'

Je krijgt bureaucratische systemen die niemand nog onder controle heeft en die willekeur en onrechtmatigheid veroorzaken. Alle checks and ballances hebben duidelijk gefaald...

'Al die *checks and balances* en de instituties die ermee samenhangen zijn een voor een uitgeschakeld omdat dat politiek goed uit kwam. Dat gaat al terug naar de zogeheten Oekaze Kok, die het ambtenaren verbiedt om met Kamerleden te spreken.'

Democratietheoretici zouden zeggen dat het decentraliseren van democratie, het verbinden van gekozen nationale politici aan hun lokale roots, een manier kan zijn om de gemeenschap te versterken.

'Ja daar pleit ik voor. Een districtenstelsel zodat vertegenwoordigers een mandaat ophalen bij hun lokale achterban en daar ook verantwoording aan afleggen.'

Je zegt dat de tegenmachten zijn uitgeschakeld, maar in hoeverre is dat ook een vorm van zelfdestructie geweest? Hebben we het onszelf ook aangedaan?

'Het is heel complex in Nederland. De onskent-ons-cultuur aan de top is heel groot. Ik heb de afgelopen jaren veel meer respect gekregen voor de Italiaanse staat en de Duitse staat, waar ze na het fascisme echt werk hebben gemaakt van onafhankelijke instituties. Waar de centrale bank echt onafhankelijk is. Waar het Openbaar Ministerie echt onafhankelijk is en dus ook corrupte politici durft te vervolgen. Ook als ze aan de macht zijn. Die staan echt los van de overheid. En een grondwettelijk hof hebben dat beschermt tegen de almacht

van de staat. Door hun historische fouten hebben ze ook echt iets rechtgezet. Daar kunnen we van leren. In Nederland hebben we dat nooit gewaardeerd. Ik word ook vaak aangekeken als "die querulant". De waarde van openheid, van transparantie, de clash van ideeën in de Tweede Kamer, die wordt niet begrepen in Nederland. De intrinsieke waarde van de clash van ideeën rondom de vraag: oké, hoe gaan we die miljoen woningen bouwen?'

Je doet in je boek een aantal voorstellen die voor meer tegenmacht moeten zorgen, zoals dat districtenstelsel, constitutionele toetsing, minder akkoorden, professionals serieuzer nemen, meer denktanks om de modellenmakerij in balans te brengen. Uiteindelijk moeten die voorstellen ook zorgen voor het oplossen van maatschappelijk vraagstukken die we nu niet terugzien in het politieke debat. Waarom gebeurt dat nog niet?

'Samenleving en bestuurders zien dat de punten die ik voorstel nodig zijn. Maar bestuurders durven het niet aan omdat ze onzeker zijn over wat het nieuwe landschap oplevert. Die angst heeft weer met *le politique* te maken in plaats van met het politieke: de maatschappelijke vraagstukken. Maar doe het nou gewoon. Maak die instituties sterker. Dat heeft ook een normerend effect voor de samenleving.'